

A harmadik halál

Egyik pillanatról a másikra következett be. Nem láthattam az átmenetet. Ezt a gyorsaságot érzékekkel nem lehetett követni. A másodperc törtrésze alatt, a fény sebességével szűnt meg az élete. Valami nem engedte, hogy azonnal felfogjam.

Olyan lett az arca, mint aki nincs rajta. Nem tudott rögtön fájni. Egy végtelesen lelassított felvételen talán láthattam volna, hogyan tűnik el róla ő. Megszűnt benne a törtézés. Alakzattá vált, mozdulatlan, és létezése fenyegető lett. Ehhez semmi közöm.

A szemhéjai éppen félig zártak maradtak. Mögöttük a dermedten fölfelé irányuló szemgolyó.

Kezdem megérteni. Lelassított tudattal mérem a pulzust: nincs. Ellenőrzöm: nincs lehelet. Kezdek. Csendesen. Sírni. Aztán rázkódom is.

Régóta készültem rá.

Egyszerre ott voltam, ahol minden teljesen megváltozott.

Az arca hűlt ki először. A homloka. Egyre hidegebb.

Nem imádkoztam. Valahogy már késő.

*

Előtte kilenckor teát ivott, és háromnegyed pohárnyi passzírozott ételt evett.

Semmit se lehetett előre látni. A reggelit három perccel korábban, kilenc óra tizenötökör fejeztük be. Néhány korty tea, két-három kanál joghurt. Aztán leeresztettük az ágy fejségét vízszintesre.

Elkezdődhetett az emésztés. A gyomornedv-elválasztás teljesítménytöbbletet igényelt.

Az ingerületvezető rendszer fenntartotta a szabályos ritmus szerinti szívösszehúzódásokat. A jobb pitvarban elhelyezkedő szinuszcsomó végezte a dolgát, impulzust adott. A keletkezett vektormennyiség inger formájában meghatározott útvonalon haladt végig a kamrákhoz. Megvalósult a szabályos ritmus szerinti szívösszehúzódás és elernyedés. Az összehúzódások frekvenciája, a szívritmus, más néven pulzus hosszabb ideje nagyon magas volt. Jelzett előre, noha nem a pontos időt. Az ionáramok végezték az izomsejtek aktiválását, érkeztek a nátriumionok, folyamatos volt a depolarizáció. Az elernyedésről a saját csatornán áramló kalciumionok gondoskodtak, létezett a repolarizáció is. Fennállt az ionegyensúly.

Hetvennyolc éven át. Végig biztosítva, hogy Monspart Éva, Okolicsányi Mária és Monspart Gábor lánya nem sokkal azután, hogy a fogantatását követően a méhen belül megformálódott a teste, majd kilenc hónapra a világra jött. Szopott, szuszogott, sírt, gyerekként kezdetben húsos-kövérekés, majd vékony, piszkafa kamaszlánylábán futkározott és ugrándozott. Később csípője és lába formás, izmos, lányos, nőiesen vonzó lett, meredek hegyoldalakon felmászott, úszott, al-

pesi sípályákon állandó súlypontváltásokkal ügyesen csóválva testét lesiklott. Ágyban, sátorban, erdőben, meredek hegyoldal ösvényén számtalanszor élvezett, háromszor sikeresen szült, szoptatott, utazott, munkái közben, érzelmeinek könnyen és boldogan átadta magát, ölelve, lelkesedve és cselekvően szeretve létezett, élt. Mert a lehetetlen valóság volt: a szíve ennyi időn keresztül, ennyire elképzelhetetlenül mindent kibírva, soha meg nem állva a fáradtságtól, egyenletesen, szabályosan és szépen, ahogy csillag halad az égen, rendíthetetlenül működött. Egy perc leállás, egy pillanat pihenés nélkül, miközben gazdája erőlködött, fáradt, pihent és relaxált, és mindent csinált, anélkül, hogy sokat gondolkodott volna, miként lehetséges ez egyáltalán élettanilag. És nem csak élettanilag.

A nagyobb ingerület elérte a szívizmot. És ekkor hirtelen nem következett egy újabb összehúzódás. Az egyenletesen, pihenést nem ismerő, teremtett kötelességének maradéktalanul eleget tevő szerv feladta. Mintha valamit váratlanul nem bírt volna ki. Bekövetkezett.

A feleségem meleg, bársonyos, öregem is megszűnhetetlenül meghitt teste a greenwichi középíró szerint mért helyi idő szerint, 2022. október 23-án reggel 9 óra 18 perckor meghalt.

Mert amikor kilenc óra tizenötkor, amikor a gyomorba került étel kiváltotta az emésztést, ennek nagyon csekély, de mégiscsak megnövekedett ingere három perc múlva elért egy olyan határt, hogy az erre válaszul létrehozandó, egészen picivel megnövekedett teljesítményigény ezúttal többnek bizonyult annál, mint amekkorára erre a pillanatra a szívének erejéből tellett – és megállt. Hogy miért ekkorra, és miért éppen most? És hogy miért volt amúgy istenigazából egyáltalán lehetséges ez a 78 év? Egyáltalán: a létezése? Csak a szívének hála, hogy éppen ennyi ideig tartott, és nem előbb és nem tovább?

*

Mindig előtte, fél kilenc és kilenc között történt a tisztába tevés. Egy éve minden reggel, délben, este. Levettem a takarót. Csontsovány test. Horpadt has. Fehér, helyenként pergamen bőr. Görcsösen felhúzott térdek, méhen belüli tartás. Enyhe lábegyenesítés, panaszos hangok, suttogó biztatás. Kis emelés, alája csúsztatom a nedvszívó leplet. Rövid, reccsenő tépőzár: a pelenka oldása kétoldalt. Ha több napig nincs széklet, gumikesztyűs ujjal, jól bekenve, benyúlok a végbélbe. Elkezdem kibányászni. Előbb szét kell nyomni a nagy, puha rögöket. Először magam sem akartam elhinni. De lehetséges. Kissé fáj nekik. Őneki, aki annyira vonzott. Akivel egykor annyiszor, annyira és olyan jó volt. Ilyet általában inkább feleségek élnek meg a férjükkel. A férfiak hamarabb öregszenek, a feleségek ráadásul többnyire valamivel fiatalabbak. Meg önfeláldozóbbak. Meg természetesen vesznek. A bélsárt, a végbelet, a férjük semmivé vált, csak vizelésre képes péniszét. Ha egyáltalán. És mert Monspart Évát ekkor is, továbbra is szerettem, meg kellett zaboláznom az ellenérzéseimet, az ösztöneimet, hogy megoldhasam, amit meg kellett tennem. De azt nem tudtam megakadályozni magamban, hogy Uram, bár múltnék el tőlem ez a pohár. Hogy végre halna már meg.

Biztos, hogy ő még inkább szerette volna, ha sikerül meghalnia. És nem kelene magát ennek is újra meg újra kitennie. Mennyien lehetnek ebben a pillanatban a világon egyszerre, egy időben, ugyanígy ugyanezzel. Akikkel ugyanez,

vagy nagyon hasonló történik. Szobák mélyén, otthonok melegében. Vagy halotti fehér, ürülékszaggal telített magyar kórházi elfekvő termekben, olyan egyedül, amilyen egyedül kinek-kinek a világra kellett jönnie. Olyan hangtalan némaságban, melyből a közelükben, a környezetük számára semmi se hallható, semmi se látható, semmi se fogható föl. Csak a pusztá kórházi magukra hagyatottságot – ha egyáltalán felfogták még. Jó esetben egy-két ember sejtethetett, tudhatott róla. Akikre rá volt bízva az ápolásuk, és erre kényszerültek. De sokat ők se gondolkodhattak rajta, mert különben abbahagyták volna. Ahogy azok se nagyon sokat gondolkodtak róla, akikhez tartoztak – volna, amúgy. Mert különben ők se lettek volna képesek, hogy otthagyják őket. Mert otthon többnyire nem tudtak volna megbirkózni vele, és csak úgy bírták ki, hogy az elfekvőben hagyták azt, akit egykor, vagy akár még akkor is szerettek.

Miközben mintha ez az elkerülhetetlen az egészségeseknek nem is léteznék. Csak nagyon kevesen, szinte megszámlálhatóan, azok látják (de állandóan), akik ezzel foglalkoznak

Valamit én is megtanultam tőlük. Nem csak a széketkiszedést. A módszereket, az eszközöket, a gyógyászati segédanyagokat. Másnak mindez csak a fényévek távlatából érkező ultrahang.

A test fordítása egyik irányba. Az ő édes testét. Megtartani. Olykor egyik gyerek segít. Ha nem én, akkor ápolónő. Durva tisztítás, finom tisztítás, nedves kendő. Szeméremajkaknál vigyázva. Régi pelenka egyik szárnyát alágyúrní. Fordítás másik irányba. Halk nyögés. Nyugtató szavak. Tisztítás ismétlése. Végbél körül. Kenés. Régi pelenka ki, összehajtás, zacskóba. Különben pillanatok alatt ürülékszag. Az új, szár nélküli, feszes rövid pelenka-alsónadrág – szlip – egyik szárnyát alágyúrní. Hátraeresztés. Az új pelenka másik szárnyának kihúzása. A két szárny összerorítása a széles, szívóbetétes középszárnyal. Nedvszívó lepel el. Igazítás derék alatt. Ameddig felfekvések voltak: fertőtlenítő permet, kenés, tenyérszerű steril szilikon poliamidháló, géz sebfedő, leragasztás.

Soha nem szerettem ennyire. Soha nem tudtam, hogy annyira. Soha nem ennyire másképp, mégis ugyanót. Most már biztosan tudom, hogy örökre. Megismertem és megértettem. Magamat, általa. Éva, aki még csak egy szóval se mondta, és mégis megóvta a lelkem. Azzal, amit ki kellett bírnom. Pedig a magam megértéséhez lett volna korábban elég idő, 1966 óta ötvenhat év házasságban. És már előtte két év, amikor megszerettük egymást.

Nyilvánvaló volt egy évtizede, milyen lesz ez az utolsó. Részleteiben nem fogtam föl pontosan és előre, csak azt, hogy képes leszek arra, ami életünk végére már biztosan énrám fog várni és nem őrá. Kettőnk számára ez adatott. Miközben annyira félttem attól, hogy mindez egy évtizedig fog tartani. Az ápolás, és ami ezzel jár. Hogy meddig kell majd ezt kibírnom? Hogy ki kell bírnom a legrosszabbat. Hogy arra vágytam, haljon meg hamar. Ilyen emberként kell mostantól kibírnom nemcsak azt, ami ővele történt, hanem az én sorsomat is. Hogy meg se kottyanjon, Uram!

Abból tudtam ezt, hogy neki is magától értetődött: az utolsó pillanatig mellette leszek. Ennek megfelelően élte meg velem az utolsó éveit is. Megbízott bennem. Maradékitalanul elfogadott. Egyszer mondta is, amikor még nagyon fiatalok voltunk. Talán ötvenévesen. Hogy egymás megtalálásának így kellett lennie eleve, ez tőlünk független, eldöntött dolog. Attól fogva már én is tudtam.

Reggel fél nyolc és nyolc között ütemes, hosszú, jajgató hangot ismételt. Eddig még soha. Odasimultam az arcához, a másik kezemmel az arca másik oldalát fogtam át, és suttogtam hozzá. Egészen lassan elcsendesedett.

7 óra előtt megmértem a lázát, 37.8. Az utóbbi napokban mindig ekörül mozgott. Pulzusa heves volt, 110. Véroxigénje csak 70 körül (nekem 97–98 között van).

Előző nap, szombaton estefelé olykor nyöszörögve sírt. Ilyen se volt korábban soha.

Csütörtökön itt volt a Hospice-ház orvosa. Csak egy kevés folyadék a tüdőben. Éva olykor köhögött, de nem volt ereje felköhögni.

Két évvel korábban mondta először, hogy inkább meg akar halni. Két különböző genetikai órát mért valaki kettőnkre. Hetvenhat éves volt, amikor először mondta. Én akkor nyolcvannégy. Bár lennék még egyszer annyira fiatal. Pedig akkor még tudott járni. Még vásárolni is. Aztán már csak naponta sétált a város-majori parkban. Hol én kísértem, de inkább Katalin, az ápolónője. Nem volt semmi halálos betegsége. Se rák, se szív, se tüdő, se bél. Gyorsabban öregedett, mint én. És a kezdődő, enyhe Alzheimer. Egyre nehezebben tudott mozogni. Pontosan tudta, mi kell neki. Már tíz évvel ezelőtt kérte, hogy szereljek föl a falra a bejáratnál meg a pincelejárónál egy-egy vastag matrózkötelet. Kapaszkodnia kellett, hogy bejusson a lakásba. Aztán már ezzel se ment.

*

Két és fél évvel ezelőtt ment el utoljára egyedül hazulról. Maga akarta élezésre elvinni a késeket. A Flaschner Műköszörűs Műhelybe a belvárosban, a Váci utcában. A hatodik nemzedéké. Tudnak recés kést is élezni. Elengedtem, noha tudtam: a határán van, hogy kibírja ezt a hosszú utat. Eldönti, hogy hol tart. Halálosan fáradtan érkezett haza, ráadásul hiába ment, mert mire odaért, bezárt a bolt. Olyan lassan tudott már csak járni. Segítséget kellett kérnie, hogy a villamosra fel- és leszállhasson. Aztán már én mentem oda a késekkel. Abba a boltba, amelyet ő fedezett fel. Amely mintha a 19. század végén lett volna. És a férfi, aki átvette a munkát, figyelmesen megnézett. Semmit se tudhatott.

Eleinte az osztás nem ment, aztán a szorzás, aztán minden más művelet. Kérte, hogy mutassam, gyürkőzött. Ahogy a telefonnal meg a napi tornáit lejátszó magnetofonnal. Nagy, a fehér papíron jól látható jeleket ragasztottunk a készülékekre. Akart. Aztán ez is magától elmaradt. Nem szólt, úgy élte meg, mint valami természeteset.

Amikor láttam, hogy a heti gyógyszereinek elosztása a fiókos tároló dobozába nehezen megy, átvettem tőle. Egy hét után visszavette. Elkezdte megint csinálni. Aztán végleg átadta nekem. Ahogy egy kisgyerek nyújtja a felnőttnek a kezét, amikor kimennek az utcára. Azzal a bizalommal. Utólag tudom, hogy ezzel is megajándékozott.

De ha véletlenül nyitva hagytam a hűtőszekrényt, izzó haragra gerjedt. Ilyet korábban soha. Igaz, az a hűtőszekrényajtó már nem zárt annyira magától, cuppanva, ahogy kellene; mindig figyelni kellett, hogy tényleg bezáródott-e. Ebben nem voltam a helyzet magaslatán. De az a düh. Olyan bánat, olyan fájás fogott el. Tudtam, hogy az Alzheimer együtt járhat ilyen indulatossággal. Velünk ezt a hűtőszekrény ajtaja tette. Egy idő után, az egyik dührohama végén átfogtam,

átöleltem, és annyit mondtam: – Éva, de hiszen szeretjük egymást. Hogy lehet ezért ennyire haragudni? – Megértette, csillapult.

Másfél éve még hangosan nevetni is tudott. Kacagni. Még abban az állapotában is. Ahogy figyelt. Ahogy elmosolyodott. Ahogy hangosan kacagni kezdett, felemelte hozzá a fejét. Le is van fényképezve, mindhárom fázis. Mindig mély lélegzetet veszek, ha utólag megnézem. Annyira elveszett az időben. Nem szabad belevesznem. Fel-feléledt egykori kedélye. Érdeklődött, mint mindig. Ott ült a nagy konyhaasztalnál, ahol régen a gyerekek is. Ahol látogatóban ült anyám, aki németül énekelt. Meg Éva zömök, kedélyes, egykori huszártiszt apja, bajszosan, aki úgy tudott dörmögni, hogy maga a teste is hozzárezgett. Az unokái elaléltek tőle. Akár a kutyák, ha a hasukat kezdik vakarni. Értett a lovakhoz.

Meg a többi családtag és a barátok. A gondtalan jelen felszíne, mélyén a jövő. A tűnő családiság. A semmibe veszett elődök láncolatának időbeli végén a pillanatot, mint valami örökkévaló: tűnő állandóság és a mesék. A sok étel, amit főzött. Alkotások, fél kézzel. Egy havilap szerkesztése. A meghitt szerkesztőségi légkör, melyet teremtett. A lakásunk berendezése – az ő kezének nyoma. És a polcon a szakácskönyvek. Az övéi is. Egyiknek címlapján ugyanez a konyhabútor, ugyanezek a gyerekek, ugyanaz a fény. Nem lenne szabad ugyanebben a lakásban élnem.

Nem hazudoztunk egymásnak. Négy évvel ezelőtt szívbeli barátnénk, Magda szólt, hogy közjegyző előtt írásban megtagadhatunk minden mesterséges hosszabbítást. Erre legalább már van törvényes lehetőség. Péterrel, a férjével éppen előttünk megcsináltatták.

*

„Miután az ügyfél ügyleti képességéről a hozzá intézett kérdésekre adott válaszai alapján meggyőződtem, és az ügyfél kijelentette, hogy nem áll jogellenes fenyegetés vagy kényszer hatása alatt, felkért, hogy foglaljam közjegyzői okiratba a következő nyilatkozatot.

1. Alulírott Ungváry Rudolf [az elbeszélésben Monspart Éva] ügyeim viteléhez szükséges belátási képességem teljes birtokában az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 22. §-ának (1) bekezdése alapján a jelen közjegyzői okirat aláírásával akként nyilatkozom, hogy későbbi esetleges cselekvőképtelenségem esetére a fájdalmaim megszüntetésére irányuló ellátások, beavatkozások kivételével nem járulok hozzá, azaz visszautasítom a következő ellátásokat:

- az életfenntartó vagy életmentő beavatkozásokat, amennyiben olyan súlyos betegségben szenvedek, amely az orvostudomány mindenkori állása szerint rövid időn belül – megfelelő egészségügyi ellátás mellett is – halálmhoz vezet és gyógyíthatatlan,
- ha gyógyíthatatlan betegségben szenvedek és betegségem következtében önmagamot fizikailag ellátni képtelen vagyok, illetve fájdalmaim megfelelő gyógykezeléssel sem enyhíthetők.

2. Alulírott akként rendelkezem, hogy későbbi esetleges cselekvőképtelenségem esetére helyettes döntéshozó személyt nem kívánok megnevezni, így nem járulok ahhoz hozzá, hogy más személy helyettem nyilatkozzon az ellátás visszautasításáról.

3. Alulírott kijelentem, hogy az ellátás visszautasítására irányuló akaratomat annak tudatában nyilvánítom ki, hogy az elmaradásuk esetén egészségi állapotomban súlyos vagy maradandó károsodást okozhat, életemet jelentősen megrövidítheti vagy halálomhoz vezethet.”

*

Rajta volt előbb a sor.

Már évekkkel korábban is felajánlották a Hospice-házat, akkor szinte örömmel ment volna. A sok haldokló közé – nem is értettem. Azt hiszem, a változatosságért. Új emberek között lenni. Tudott mindennek örülni. Halasztottuk. Másfél évvel ezelőtt, amikor már nagyon elgyöngült, megint felajánlották. Egy hónapra, gondoltuk. Én akkor már szerettem volna, hogy menjen. Mert egy hónapra tehermentesülök. Nem volt már szobatiszta. Noha csak reggel és este kellett vele foglalkoznom, mert különben valahogy ellátta magát. És a sétáltatás. De már se telefonálni, se a számítógép, és lassan már a televíziós műsorok sem. A *Hegyi doktor* sorozat, a szeretnivaló alpesi táj miatt. De a társaság, a barátok és barátnők maradtak. Mosolygott, nevetett. De már se főzés, se háztartás. Nem számított. Annak idején, egykor – rózsafelhők úsztak át az égen – a gyerekek pelenkázásától kezdve mindent együtt csináltunk. Rám nem kellett főzni, amikor már nem tudott.

Mikor megint említették, hogy lenne egy hónapra üres hely, ekkor – utólag is összeszorul bennem minden – ő lett bizonytalan. – Nem tudom, jó lesz-e ez? – mondta. Én hessegettem el a bizonytalanságát, hallgatott rám. Mostantól együtt kell élnem azzal, hogy én küldtem a halálba.

A Hospice-házban két napig boldognak látszott. A harmadik nap elcsúszott a frissen felmosott fürdőszobában. Idegen hely, minden más, szokatlan. Nem lett volna szabad! Soha nem tehetem jóvá.

Combnyaktörés. Operáció. Egy hét múlva került vissza a Hospice-házba.

Attól kezdve még a karját se tudta megmozdítani, nemhogy a lábát. Fel se tudott többé ülni, ülve se tartotta meg a teste. Több gyógytornász is megpróbálta. Tíz nap után mind feladta.

Okolicsányi Máriának, a mamájának ötvenéves korától volt egy ritka betegsége: Creutzfeldt-Jakob-szindróma. Amikor először Éva szüleinél jártam, még tette a dolgát, csak a karját nem tudta emelni, hogy megfésülködjék. Aztán ágyának esett, egyre mozdulatlanabb lett, majd a végtagjai fokozatosan teljesen kifordultak. Végig otthon volt. Ötvenkilenc évesen sikerült meghalnia.

Évának nem ez volt. De valami volt. Hogy mi, nem lehetett megállapítani. Ha szállítottuk volna ide vagy oda, talán diagnosztizáltak volna valamit, de ehhez nem voltunk elég rangosak. A Hospice-ház orvosainak volt gyakorlata, de ez előtt tanácstalanok lehettek. Ami a zárójelentésekben áll, semmit se magyarázott.

Eleve egyértelmű volt: otthon halunk meg. Egy hónap múlva hazahoztam. Akkor még tudott úgy-ahogy beszélni. Örült mindenkinek, aki jött. Vettem egy kórházi ágyat, mindene mozgatható volt, emelés-süllyesztés, feltámasztás-leeresztés. A szobája közepén állt. Minden oldalról hozzáférhettünk, amikor a három, immár rég felnőtt gyerekünk, olykor egyik-másik unoka is segítettek. Rettenetes felfekvései voltak a derekán és a sarkán. Vörös hús. Egy kórházban ebbe

halt volna bele, sokkal hamarabb. Attól kezdve éjjel-nappal kezelve lett. Katalin, az ápolónőnk egy évtizedig műtőben dolgozott Németországban. Sebészszikével vágta ki időnként a sarkán az elhalt húst. Hat hónap után begyógyult. Mindannyian tudtuk, hogy ez csúcshozzáértés. Nem lehet igazán megköszönni, annál több. Ő már egyre kevesebbet tudott szólni. Idővel teljesen elhallgatott.

Teltek a hónapok. Nem tudtuk, mikor következik be. Lehet néhány hónap, de több év is. A kérdés szakemberei se tudták: a körzeti orvosunk, a Hospice-ház vezetője és szakorvosai, az ápolónők, akik segítettek. Sokat láttak ilyet, de megmondták: *azt* ennyire pontosan előre nem lehet megmondani. Féltem. Attól, hogy évekig fog tartani. Attól, hogy hogy bírom ki. Élek, dolgozom, barátkozom, szeretek. Pontosán keltem és feküdtem. Ha egy hétre elutaztam síelni télen, vagy konferenciára, mindent nagyon gondosan meg kellett tervezni a gyerekekkel, ápolóval, hiszen ilyenkor nem volt senki, aki helyettem az egész felügyeletet biztosítja, az állandó jelenlétet.

Néha odaborultam mozgásképtelen lényéhez azon a különleges, emelhető-süllyeszthető ágyon, melléje szorítottam magam. Már nem tudott beszélni, csak egy-két szót, utoljára már annyit se. Ahhoz a továbbra is lélegző, kedves, érző testéhez. Mely biztosította a hozzáférést a lényéhez. Arcom az arcán, és szerelmet vallottam. Soha ennyire nem éreztem az érzelmemet iránta. Így kellett végleg megtudnom, ami megmásíthatatlan. Ott feküdtem a takarója alatt. Hozzáértem a megváltoztathatatlanul csonttá soványodott testéhez. Amellyel együttműködve annyiszor. Akivel együtt kielégültünk. Aki akkor még annyira sima, bársonyos, feszes, ránctalan, érzékeny vonzó, formás és értelmes volt. Éreztem a melegét, a személyiségét (megint), a szagát, és az arcához simultam az arcommal. Ahhoz a másik fejhez, az immár örök, a végérvényesen ősz hajához, az annyira ismert bőréhez, az édes lélegzéséhez. És elmondtam neki (megint), hogy őt. Hogy mindig. Éreztem és érzem őt. Úgy, mint ő, nem létezett ember rajta kívül. Pedig sok mindenki más is volt, akit szerettem, de úgy lett rám szabva, hogy ő legyen az, aki. Ez kölcsönös volt. Két éve voltunk már együtt, amikor egy évre 1965-ben elutazott Hamburgba, egy német családhoz pesztonkának. Akkor már és még ezt megengedték. Kiutazhatott a börtönné tett országból. Egy szót se tudott még németül. Miattam tette, mert ha velem fog élni, tudni akarta az anyanyelvemet. Közvetlenül az elutazása előtt kimondta: – Ha netán közben meggondolod magad, írd meg. Mert akkor nem jövök vissza. – Mindig a lényeggel törődött.

Az ablakon most is besüt a nap. Szemközt a fák. Úgy áll a szoba közepén az azóta eladott ágy, hogy rájuk lásson. Egy késői levél a vékony ágakon maga az ég. Finoman mozgó, integetve búcsúzó kéz a szélben. Miközben áll az idő, a csend zúg, és a saját kimondatlan iszonyom közeledik, száll már valahol dermedten a jövőből.

*

Mikor visszaérkezett, az állomáson először kezdtünk egymással németül beszélgetni. Akkor ismerte meg és föl a svájcias lejtésű németemet, melyben már alig észrevehetően, de megjelent egy rejtett magyar akcentus is. – *Wie komisch sprichst Du deutsch* (milyen furcsán beszélsz németül) – jegyezte meg a maga gyönyörű hamburgi német kiejtésével, melyet nyelvérzékével egy év alatt akcen-

tus nélkül elsajátított. Később megtanult még angolul és olaszul is. A hamburgi a legtisztábban beszélt német irodalmi nyelv. Ennek tudása minden, az alemann dialektusban felnőtt svájcit csodálattal, egyben kisebbségi érzésekkel tölt el. A legritkább, hogy úgy tanulják meg az írott németet, hogy ne lenne azonnal észrevehető ez az alpin zeneiség. Meg a vidékies helvétizmusok.

És ahogy lassú haldoklásában ott feküdtem hozzá bújva egész testemmel, éreztem, hogy a szavaimtól a lélegzete megváltozik. Egészen egyenletes lett, az arca kisimult. Mindent pontosan megértett. Pontosán annyira, amennyire kellett. És ezzel visszajelezve megerősített engem. Hogy elértem vágyamat, és a végtelen megnyugvás, a feloldódás tölthette el a lényét. Ott, akkor, kettőnkre alászállt valami belső, néma öröm. Percekig talán, megint, a réges-régi boldogság együtt.

És a rettenet. Hogy én vagyok a hibás. Nem használ ez ellen semmi észszerű ellenérv, sorolhatnám. Akkor nem lett volna szabad rábeszélnem. És akkor nem esett volna el egy be nem lakott, idegen, intézményi fürdőszoba frissen felmosott, csúszós kőlapjain. Nem előtte állok, hanem önmagam előtt. Én vagyok a vádlott és én vagyok a bíró. Életem legnagyobb, legborzalmasabb állapota, melytől sohasem szabadulok, és mégis meg kell tudnom oldani, mert különben nem élhetnék tovább. Önmagam gondolataival mérgezném meg önmagamat. Steril körülményeket kell teremtenem a lelkemben, hogy saját gondolataimmal ne fertőződjem meg végzetesen.

*

Az utolsó hetekben már nem tudott megszólalni. Arcán mélyről jövő, fájdalmas keserűség. Lefényképeztem. Akármennyi idő telt is el azóta, alig vagyok képes ezt az arcát megnézni. Az értelmetlen válasz bennem, hogy ezt nem érdemelte. Az értelmetlen kérdés, hogy ezt miért szabta rá egy örök, felfoghatatlan „kéz”. Az értelmetlen feltevés, hogy talán még szeretettel eltelve mosolygott is közben, mialatt ezt tette vele. Az a keserűség, amely utolsó fényképein ott maradt dermedten rögzítve az arcán, miközben elkezdte végzetes útját teremtője „felé” – az az arc, melyről korábban az ellenkezője, a megközelíthető természetesség áradt. Nem lett volna szabad azt a képet fölvenni.

Hányan élhették, élük és fogják megélni ugyanazt anélkül, hogy elmondhatnák.

Szorogtam, hogy talán haragszik, mikor utolsó hónapjaiban néha nem reagált a kérdéseimre. Magunkban voltunk, odahajoltam hozzá, és megkérdeztem tőle, haragszik-e rám. Megértette, mert érzékelt. Jelezte. Az arcával. Ahogy átsuhant rajta a megdöbbenés. Leolvastam. Hogy erről szó sincs. Hogy föl se merült.

Akkor is felmentett.

Az is megtörtént, hogy suttogtam neki. Azt, hogy tudom, hogy szeretnél meghalni. És volt még, hogy visszasúgta, sóhajtotta szinte alig hallhatóan, hogy igen. Én meg, hogy nem tudok segíteni.

Egyre kevesebbet beszélve a legnagyobb öröme az volt, ha eljöttek a barátaink, ott ültünk teázva az ágya mellett, és fecsegtünk. Arca derültté vált, érthetett mindent, de már nem szólt semmihez hozzá. Ő, aki mellett nem kellett attól tartani, hogy mást mond, mint amit gondol. Amiért majdnem mindenki rögtön

elfogadta. Ez a magától értetődő közvetlenség formálta meg az arcát már lánykorától, és bizalmat keltett. És a szeme. Nyilván nem mindenkire volt ilyen hatásal. Egy olyan országban, ahol az a szokás, hogy azzal, amit mondanak, elrejtsek azt, amit gondolnak. Ezért is tudott volna a legtermészetesebben Hamburgban maradni. Mint aki oda született, és csak a történelmi önkények sorozata, hogy magyarként nőtt fel. Az alatt az egy év alatt is, mialatt ott élt, már szinte teljesen gyökeret eresztett. Ottani barátságaink az utolsó pillanatokig megmaradtak. Neki is volt egy rejtett másik hazája. Én az enyémet, Svájcot készen kaptam. Ó az övét, Németországot meg- és visszaszerezte. Össeillettünk.

*

Friss hullaként teste még teljesen laza volt. Addig görcsbe merevült, embrió-szerűen a melléig felhúzott lábát könnyen kiegyenesíthettem, a kezét a mellére tehettem. Lezártam a szemhéjait, de a száját nem sikerült becsuknom. Próbáltam kendővel fölkötni, de akármilyen erősen húztam is meg, nem maradt zárva. Hagytam.

Felhívtam a legidősebb fiunkat. Más nem tudtam nyomban telefonon elérni. Aztán Krisztián meg én is írtunk SMS-t mindenkinek, akikkel először és rögtön tudatni kellett. A gyerekeket és a nyolc unokát. A testvéreimet, unokatestvéreinket. A legközelebbi barátokat.

Telefon, ügyelet. „Meghalt a feleségem.” „Hogyan történt.” Mondtam. Egy órán belül jöttek.

Fiatal orvosnő, vele tagbaszakadt férfi. Utóbbi a Szilágyi Erzsébet fasori temetkezési irodától. A doktornő agnoszkált. Célratörően. Átnézte a legutolsó leletet, a Hospice-jelentést, meghallgatott a történetekről. A konyhaasztalon közel 15 percig készült az adminisztráció.

Végül ott voltak a papírok, melyekkel a halotyszállítókát kell fogadnom, illetve azok, amelyekkel másnap a temetkezési vállalatához kell elmennem.

Két órán belül el akarták szállíttatni. „De miért ilyen hamar?” „Egészségügyi okokból kell ilyen gyorsan.” Közöltem, hogy erről szó sem lehet. Mielőtt nem láthatja mindenki, soha.

Egyáltalán, hogyan képzeli? Nyilván: ahogy a föld lapos, úgy a halál sincs. A születés, az persze egészen más. Semmi közük egymáshoz.

Nem tágitottam.

Nyomban rájöttem, hogy nem kellett volna rögtön a távozása után lépnem. Elég lett volna az ügyeletet este – de akár másnap is – hívni, és akkor zavartalanul lehattunk volna a lassan kihűlő testével. Melyre egyik barátnőnk, aki a legkorábban tudott érkezni, egy szál virágot hozott. De nem volt ilyen tapasztalatom, mert 1989-ben anyám esetében, aki a szó szoros értelmében a karjaim között halt meg (mert éppen fektében emelve tartottam), még egyáltalán nem volt ekkora a tökély. Megnőtt a sebesség. Senki, pont erre senki nem hívta föl a figyelmem. Mert erről soha, sehol, semmit nem szoktak beszélni. Miért is. Az andalító kórházi halállal sok minden le van tudva. Csak nehogy ez az élmény...

Végül a tagbaszakadt férfi telefonált ide-oda. Kegyesek voltak: fél öt előtt nem jönnek. Van még közel hat óránk.

Távozásuk után végre megint sírhattam. Hozzá borulva, majd eltávolodva néztem, majd újra és vissza, ahogy a vágyam vezérelt. Azt hittem, nem lesz ilyen nehéz. Hiszen megváltás volt neki. Volt egy órám. Később majd évek lesznek.

Minden szobában gyertyát gyújtottam.

Megérkeztek a gyerekeink, az unokák. Egyikük részletesen kikérdezett. Pontosan, tárgyszerűen.

Beszélggettünk Éva körül.

Fél ötre megint egyedül maradtam vele. Közeledett a végső pillanat. Néztem az arcát. Próbáltam bevézni. Amennyire csak tudtam. Nagyon. Erősen. Hiábavalóan. Mióta készültem rá. Évek óta, és már akkor is állandóan erősen próbáltam megőrizni az arcát, a lényét, mert egyre jobban sejtettem, hogy meg fog előzni az eltűnésben. Hogy mégis jobban, még jobban, még annál is erősebben megmaradjon bennem legalább az, hogy milyen volt a lénye. Mert tudom már. Hiába volt minden erőfeszítem. Nyilván, jobb is így. Az a nyomorult lelkem, minek is terhelném agyon. Elég, hogy a tudatom bírja, mert ki kell bírnia. Nyilván, nagyon kell lelkileg vigyázni, mert nem végtelen az élettani teherbírás, hiába az öntelt akarás.

Most, perceken belül el fog tűnni a külvilágból. Reggel óta az az idő is megsemmisült, melyben ketten voltunk. Az egykori idő az, amiben többé nem lesz, nem lehet részem. Az emléke látszat. Az idő halt meg igazán, mivel olyan, mint ami soha se lett volna.

Itt találtam magam egy teljesen másik időben, és meg kell teremtenem, hogy közöm legyen ehhez is. A résnyi jelenben. Mindenféle szögben kivésni a dolgokból az értelmezhető körvonalait. Miközben azt hihetném, hogy van valaki, aki valahol él – holott csak bennem van, mint a fogalom. Tilos ezen túlmennem. Ott kell hagyni, a fogalmában. Amíg el nem kezdődik a meghalásom.

Megjöttek. Két férfi. Bevezetem őket. Egy-két szó. Gyorsak. Hosszú, hatalmas fekete zsákot vesznek elő. Szétnyitják a cipzárját. Nyílása hosszú, éles sercegés. Takaró levéve. Fehéren világító, szinte ragyogó, meztelen, csontsovány, auschwitz-i test, az apróvá vált, ritkás ősz hajú, kicsivé vált fej. Ahogy emelik, a csont és bőr vékonyságú végtagok a levegőben, egy tizedmásodpercig mintha kalimpálni akarnának. Nekem. Hozzám. Kérve-kérve. Mintha intenének még egyet. Hogy ne, hogy semmiképpen se. Hogy ez lehetetlen, hogy ez megengedhetetlen, hogy ez jóvátehetetlen lesz. Hogy ez soha többé. A legrettenetesebb bűn, odalökni őt.

És én nem akadályoztam meg. A szemem előtt lett begördítve a fekete, nyitott zsákba. A körbezárás, a második éles cipzársercegés. Az elfogadhatatlanság apokaliptikus jele.

A szemem láttára, egy pillanat alatt eltűnt a feketeségbe. Láttam, mert látnom kellett ezt is. A pokol kapuját. Élő emberként megpillantottam, amit nem kellett volna. El fogják égetni. Nem lett volna szabad megtennem vele. Mit tettem? Hát-ha mégis megéri? Egy láthatatlan kéz tenyerébe tettem az arcom.

Elvitték.